

Олена Бикова,
аспірантка

УДК 007: 304: 070.41

Вживання зниженої лексики у мові сучасного пресового репортажу

У статті розглядаються характерні для сучасних репортажів процеси, пов'язані з уживанням зниженої лексики у друкованих виданнях. Автор визначає функції зниженої лексики у мові репортажу, звертає увагу на семантику жаргонних одиниць окремих соціальних груп.

Ключові слова: репортаж, знижена лексика, жаргонізми, аргю, суржик, просторіччя.

В умовах демократизації суспільно-політичного життя, лібералізації соціально-економічних засад і моральних принципів у суспільстві певних змін зазнає й український інформаційний простір. Унаслідок таких процесів змінюються люди, які виробляють, передають і споживають інформаційну продукцію. Журналісти, щоб точніше описати середовище, в якому живуть герої їхніх матеріалів, точніше передати особливості характерів і настроїв, повинні брати до уваги професійні, вікові, політичні особливості мовлення. Саме тому значних змін зазнає українське літературне слово, яке функціонує в засобах масової комунікації, – урізноманітнюються стилістичні засоби, збільшується варіантність мовних одиниць, а водночас розхиляються норми української літературної мови, спостерігається неконтрольований потік зниженої лексики. Приміром, О. Тимчук зазначає, що «за останні роки публіцистика зробила колосальний крок у бік відкритості, можливості висвітлювати життя суспільства, не озирюючись на цензуру. Проте соціальні, політичні, економічні процеси нашого часу впливають на пресу взагалі і на мову зокрема не тільки позитивно, а й негативно. Свобода слова сприймається як уседозволеність, зняті всі бар'єри та фільтри на шляху проникнення в літературну мову грубої, навіть вульгарної лексики, значної кількості жаргонізмів» [1, 36].

Проблема надмірного використання зниженої лексики на сторінках українських друкованих видань цікавила провідних вітчизняних мовознавців: О. Пономарева, О. Сербенську, О. Тараненку, М. Жовтубрюха, Л. Ставицьку та багатьох інших. Усі вони розглядали цю проблему загалом, не вдаючись до жанрової диференціації. Ми ж у пропонованій статті спробуємо розглянути використання зниженої лексики в репортажах сучасних українських друкованих видань з

огляду на зростання ролі цих мовних одиниць у засобах масової комунікації. Об'єктом нашого зацікавлення послуговували такі вітчизняні суспільно-політичні видання (період виходу – 2005–2010 рр.): «День», «Україна молода», «Інформатор», «Експрес», «Український тижень», «Post-Поступ».

Зважаючи на специфіку репортажу як жанру журналістики, специфічною рисою якого є динамічне, яскраве, емоційне, документально точне відтворення подій на всіх етапах її розвитку – від початку до завершення, особливого значення набуває аналіз мовленнєвої діяльності його автора, який через свій твір вступає у безпосередній комунікативний зв'язок із читачем. Лексика репортажу має різні стильові ознаки. У ній можна побачити й елементи усного розмовного мовлення, і професіоналізми, і поетизми.

Журналісти часто обирають для своїх репортажів лексику розмовної мови, оскільки вона має великий потенціал виражальних засобів, робить текст конструктивним, дає потрібний експресивний ефект. Проте репортерам не слід забувати, що не виправдане використання зниженої лексики може спричинити порушення етичних норм спілкування, а також знехтування певними правовими нормами.

На нашу думку, використання зниженої лексики у сучасному пресовому репортажі, яке, хоч і є небажаним, можна вважати виправданим у тому разі, якщо воно доцільне, зрозуміле широкому загалу читачів, стилістично вмотивоване (своєрідний стилістичний прийом для мовленнєвої характеристики героїв репортажу).

У сучасних українських репортажах вживаються слова майже з усіх прошарків зниженої лексики: просторіччя, жаргонізми, аргю, суржик, вульгаризми. Найчастіше засоби розмовного мовлення використовуються у мові репортажу для адекватного й максимально повного відображення мови головних героїв: особливостей індивідуального мовного стилю, їхньої соціальної належності, мовної етики. Використовуючи слова зниженої лексики, репортер передає своє ставлення до описуваного явища, оскільки розмовна мова вже містить у собі певну оцінку.

Більшу частину зниженої лексики у сучасних репортажах становить група «жаргон, аргю та сленг». Як передумови та причини широкого використання цієї категорії у мові преси дослідники називають соціальну розкутість носіїв мови та зниження рівня культури суспільства взагалі. Як зауважує Л. Ставицька, «друковані видання, миттєво реагуючи на зміни в екстралінгвальній, мовній реальності та мовній свідомості українського соціуму, відображали і далі відображають соціально-стильове та функціональне розмаїття сучасного жаргоновживання різних соціодіалектів, що його структурують: кримінальне аргю,

тюремна лексика, жаргон наркоманів, мафіозі, корпоративні, професійні жаргони, жаргонізована розмовна мова, політичний, міський сленг» [2, 272].

У своїй науковій праці «Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови» Л. Ставицька пропонує розрізнити жаргон, арго та сленг за кількома суттєвими ознаками. Як зазначає дослідниця, «поняття «жаргон», «арго» історично вказують на обмеженість групи його носіїв, а також на вузькість семантичного поля лексичних одиниць. Мовне середовище усного спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало назву «сленг» [2, 40].

Арготизми у сучасних репортажах трапляються зрідка. Ця категорія лексики, як зазначає О. Пономарів, є «засобом спілкування злодіїв, рекетирів, діячів мафіозного світу та інших антисоціальних елементів, що хочуть приховати свої наміри від решти членів суспільства. Це своєрідний мовний код» [3, 103].

У мові репортажу арготизми вживаються для характеристики персонажів. Арго використовуються також і у мові автора, якщо це зумовлено темою репортажу: «Раптом біля вікна – якесь потворне обличчя. Це повз нас пройшла до струнких рядів каміонів „плечова“» «Експрес».

В арго найсильніше проявляється соціально-символічна функція мови: з одного боку, володіння лексичним кодом арго протиставляє представників тієї чи тієї корпорації, ставить їх в опозицію до іншої частини соціуму; з другого – слугує міцним об'єднуювальним чинником усередині групи, внутрішнім інтегратором для її членів [4, 13].

У мові сучасного репортажу невід'ємним атрибутом є сленгізми, які мають яскраво виражений емоційно-експресивний оцінний характер. Сленгова лексика допомагає репортерам увиразнити матеріал, наблизити його до читачів, а також якомога точніше та емоційніше відтворити події, вчинки головних героїв: «У цей час сходами якраз ішли донизу дві дівчинки, років по п'ятнадцять. «Фу, відпустили, – казала одна другій, – у мене мазер зовсім собі гонить. Слишиш, вася, каже, щоб я в одинадцятій на хаті була. Хрен би на ніч відпустила, якщо б ти не зайшла. Ловко ти забазарила, що ми колядувати в Маринки будемо. В мамі на цьому клема» («Post-Поступ»); «Я вирили з будинку на ковзанях до місцевого катка» («День»); «Як я пхався з відмороженими пальцями додому – окрема історія» («День»); «Переді мною бебехнулися двоє дівчат у шапочках з величезними оранжевими балабонами» («День»).

Якщо в арго найяскравіше проявляється перша функція – арготизм насамперед є соціальним маркером, сленг має найбільший потенціал

для вияву мовної експресії, то жаргон акумулює в собі обидві ознаки й урівноважує їх. Будь-яка жаргонна система є лексичним засобом вираження експресії, вербального самоствердження, одночасно вказуючи на належність до певної соціальної групи, об'єднаної чи за професійною ознакою, чи за спільністю інтересів. Жаргон як форма мовної організації представляє функціональний синтез: соціальна функція жаргону не є домінантною, а реалізується у взаємодії з виражальністю [4, 17].

У сучасному пресовому репортажі значна частина жаргонної лексики для адекватнішого висвітлення теми вживається у своєму прямому, номінативному значенні. Такі лексеми позначають предмети та явища, характерні для певної соціальної групи. У мові репортажу використовуються слова із: **жаргону наркоманів:** «Коли я вперше випила метадон, то відчуття кайфу не було, – щиро каже Оксана. – Трохи нудило. Перші чотири дні після вживання препарату їхала додому в стані втику. Тобто в такому ж, який відчувала після наркотиків. Поступово ж після вживання з'являється нормальне тверезе відчуття» («Український тиждень»); «Біля дверей з'являються двоє дівчат. “Ми в цій програмі вже два роки, – каже 24-річна Оля. Її обличчя густо всіяне веснянками. – До цього кололи важкі наркотики: ширку, вінт...”» («Український тиждень»); **жаргону алкоголіків:** «Допоки чекаю, за мною займають чергу ще двоє безпритульних – пошарпана жінка та чоловік. “Пішли “вмажемо”! – Я “ставлю” – сьогодні багато милостині зібрав!”» («Інформатор»); «За протекцією мого «консультанта» знайомлюся з пані Ганею, що торгує розливним «самопалом» на Краківському ринку, під носом у тамтешніх правоохоронців» («Інформатор»); «Не дивуйтеся, – пояснює Микола. – Усіх, хто «злапав білку», доставляють лише сюди» («Інформатор»); **жаргону музикантів:** «Музичний простір нині фактично програний академістами, ефір забито попсою» («День»); «Як за старих часів, Сукачов усе більше заводився (і заводив публіку), і в процесі «заводу» все більше скидав із себе верхнього одягу» («День»); молодіжного жаргону: «З самого початку у дворі тусувалися два експрем'ери – Вітольд Фокін (1990–92 рр.) та Віталій Масол (1987–90 і 1994–95)» («Україна молода»); **кримінального жаргону:** «Ти, що здурів, синку? – хриплим прокуреним голосом спитала вона. – Давно на зоні не гостював? Он за столиком біля стіни мужик вусатий сидить. Коля – стукач ментовський. Швидко ствол заховай, каву допий і ноги в руки, якщо в клітці ночувати не хочеш» («Post-Поступ»); «Чорнявка виявилася кимось на кшталт «мамки» – вона говорила аж забагато» («Post-Поступ»); **міліцейського жаргону:**

«*Даїшник заклопотано видивлявся порушників правил дорожнього руху. І зовсім байдуже йому до підозрілого чоловіка, який бродить центром міста з “волиною” на грудях*» («Post-Поступ»).

Чимало жаргонізмів використовуються з функціональною метою – для адекватного відображення описуваних подій або явищ: «*Та коли вже «білка» почалася, то прив'язують до ліжка. Кілька днів живеш лише на крапельницях! Кров чистять... Бо ж «глючить не по-детські», фактично нічого не чуєш, не бачиш, як у комі*» («Інформатор»); «*Моя доза зараз становить 75 мг – мені цього цілком вистачає, щоб відчувати себе нормальною. Є, звісно, люди, які хочуть, щоб їх перло. Мені цього не потрібно. “Тащитись” я вже більше не хочу*» («Український тиждень»); «*Від герича штирить годин 5–6, – пригадує Оксана, – від метадону – щонайменше добу*» («Український тиждень»).

У мові сучасного пресового репортажу значну роль відіграють жаргонні фразеологізми: «*Як це воно, коли серце штучно зупиняють, Вікторія не пам'ятає, однак каже – відчуття жахливе. Від наркотиків її відвернуло на чотири місяці, згодом знову сіла на голку*» («Український тиждень»); «*На чистих піщаних берегах, що простяглися понад 100 кілометрів, є шанс знайти куточок для усамітнення, навіть попри те, що відпочивальників тут завжди багато. Отож у відпустку на Арабатській стрілці можна сміливо “забивати стрілку”*» («Україна молода»). Виконуючи експресивну функцію, вони оживлюють виклад матеріалу, надають йому емоційний заряд і тим самим зацікавлюють читача. Л. Ставицька влучно зазначає, що «справжнє свято вербальної свободи можна спостерігати в лексичній модифікації жаргонного фразеологічного фонду» [2, 159].

Доволі часто як стилістично експресивний засіб у мові репортажу використовується просторічна лексика: «*Буфет і зараз виглядає як ресторан. Так і уявляєш, як офіцери з військового ешелону цмулять шампанське, а на сцені витанцьовує яка-небудь циганщина*» («Український тиждень»); «*В овочевому відділі зі мною працювали ще двоє: старша Катерина і юне дівчисько Галя*» («Інформатор»); «*Поки дізнаємося про все у ДАІ, водії, котрі вишикувались у чергу, обговорюють нові податки. “Маю ГАЗ-31029, двигун 2,4. Це капець! Якого милого повинен платити 3600 гривень податку нарівні з “лексусами” і “бумерами”? – обурюється молодий чоловік*» («Експрес»).

До категорії просторічної лексики належить і суржик, який активісно функціонує у мові сучасного репортажу. Дослідник В. Труб трактує суржик як форму підлеглої мови, що є результатом малоусвідомленої спроби мовця наблизитися до опанування першої домінуючої мови [5, 52]. За результатами досліджень Л. Масенко, понад 90 % лексики

суржику становлять російські слова в українській фонетичній модифікації, що дає автору підстави вважати суржик мовною хворобою, що виникає внаслідок прагнення носія української мови пристосуватися до російськомовного міста [6, 28].

Використовуючи у своїх матеріалах суржик, репортер прагне максимально повно відтворити мову головних героїв репортажу: «*У трамваї № 9 нарешті чую грізне (але таке очікуване!): “Дівчино, показуємо білетік!”*» («Інформатор»); «*“А що тут робити молоді, – розводить руками літній чоловік, якого прошу вказати шлях. – Всі до города вуться, бо ж там, як не крути, легше...”*» («Український тиждень»); «*Інцидент можна було вважати вичерпаним, позаяк червоний індикатор play на диктофоні погас, якби мене хтось не почав силоміць тягти за ліктя і повторювати: “Дєвушка, пройдьомте”*» («Україна молода»); «*Генпрокурор Піскун обходив шефа МВС Луценка, а на жартівливе питання журналістів «УМ», чи є таке уникання спільного тосту принциповим, Святослав Михайлович відповів: “А зачєм? Він же мене, м'яко кажучи, не хвалить”*» («Україна молода»).

Інколи спостерігається проникнення до текстів репортажу нецензурної (обсценної) лексики: «*Довкола буяє зелень Одещини. І якби не нявкання кошеняти в сумці під ногами зажуреної дівчини та п'яні розбірки молодиків на гальорці (“Я те щас в карман нассу, підар!”), все було би по слов'янському терпимо*» («Український тиждень»). Подібний процес свідчить про нівеляцію мовних табу, зменшення впливу будь-яких заборон, а також про мовну агресію.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що оскільки цензура в Україні відсутня, то широта використання ненормативної лексики залежить від мовленнєвої культури репортера. Правило нормативності в мовленнєвій поведінці журналіста передбачає дотримання не лише етичних норм спілкування, а й загальнолюдських моральних норм.

Майже всі зазначені випадки вживання зниженої лексики несуть у собі певну оцінку дії, спрямовану на вплив матеріалу на читача. За допомогою таких слів журналіст, не вдаючись до допоміжних засобів, висловлює своє ставлення до події чи до людей. Широке використання зниженої лексики у мові сучасного пресового репортажу насамперед зумовлене її експресивністю, прагненням репортера яскраво викласти свою думку, загострити увагу читача на певній події.

Варто зазначити, що вибір лексичних засобів залежить також і від конкретної комунікативної ситуації, і від завдань, які ставить перед собою репортер.

1. *Тимчук О.* Ціннісна переорієнтація суспільства в дзеркалі сучасного публіцистичного стилю // КС. – К., 1996. – Вип. 48–49. – С. 36.
2. *Ставицька Л.* Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.
3. *Пономарів О.* Стилїстика сучасної української мови : підручник / О. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
4. *Словник сучасного українського сленгу* / [упоряд. Т. Кондратюк]. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
5. *Труб В.* Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 52.
6. *Масенко Л.* Мова і політика / Л. Масенко. – К. : Соняшник, 1999. – 115 с.

Подано до редакції 23. 04. 2012 р.

Букова Олена.

Use of colloquial lexis in the modern press reportage.

The paper discusses the processes associated with the use of colloquial lexis in print media typical for the modern reportage. The author defines the functions of colloquial lexis in the reportage language drawing attention to semantics of jargon units of certain social groups.

Keywords: reportage, colloquial lexis, slang, argot, Surzhik, vernacular.

Быкова Е.

Употребление сниженной лексики в современном прессовом репортаже.

В статье рассматриваются характерные для современных репортажей процессы, связанные с употреблением сниженной лексики в печатных изданиях. Автор определяет функции сниженной лексики в репортаже, обращает внимание на семантику жаргонных единиц отдельных социальных групп.

Ключевые слова: репортаж, сниженная лексика, жаргонизм, арго, суржик, просторечие.

